

проф. др Јован Стриковић

Гусле су гусле опјевале

Митолошке приче пружају нам могућности да боље разумијемо многе појаве у природи и животу , које запостављамо због своје површности и искључивости . Такав случај сређемо у свим сверама нашег живота , у вези свега онога , што се око нас , или у нама збива . И наш однос према умјетности , у разним њеним појавним облицима , је баш такав , упркос томе што нам се она сама од себе нуди , како би лакше поднијели суровости живота које су неизбјежне , а знамо да је и немогуће , не сусрести се са њима у вијеку било чијег трајања . А умјетност нам углавном томе и служи , да нам припомогне да схватимо суровост у тим неминовним и неизбјежним сусретима , или да нам преко својих сопствених механизма утицаја , олакша да све лакше издржимо и превазиђемо .

За ову тему , и њен почетак , незаобилазна је прича о митском јунаку Орфеју који је био пијесник и први музичар у нашој цивилизацији . Њему је , не било ко , већ лично Аполон подарио Лиру као инструмент музике , која би својим именом и утицајем могла **покрити** све остале инструменте којих има безброј , а који сваки појединачно и сви заједно имају исту мисију . Да би творац приче о Орфеју био убједљивији , и естетски допадљив , он је Орфеја са његовом Лиром оснажио , толико и тако , да се та прича не може заборавити , нити јој се пак у њеној љепоти казивања може ставити нека примедба . Први звук те Лире имао је свој утицај не само на све живо у природи , већ и на онај део природе , за који ми мислимо да није жив , тј. онај који представља њен **мртви** дио . Шта се управо десило кад је Васељеном одјекнула Орфејева Лира : ријеке су измијениле свој ток , дрвеће се савијало , цвјеће је почело да цвјета , сузе су избијале из стијена , укротио је агресију дивљих звијери ! Орфејева музика спасила је , поред осталог , и Аргонауте који су пловили у потрази за **златним руном** ! Овакви **подухвати** из сфере надприродних сила , толико су природни да им се не може оспорити дјелотворни учинак у животу свих нас , како појединачно тако и у колективитету коме припадамо : у породици , еснафу , народној заједници ... својов врсти између осталог ! Треба се само мало присјетити свих наших свакодневних активности , и видјети како нам , такоређи узгред , њихову стереотипију амортизују звуци са разних инструмената , и спречавају нас да не утонемо до гуше у учмалост једноличног живота , па било шта да радимо , и било којим послом да се бавимо!

Путоказ ове приче упућује нас да звук са **Лире** било које , а нарочито оне која представља такоређи органски супстрат у нашем памћењу , који носимо као наслијеђени пртљак ,ко зна из којег доба и миленијума , и може у нама изазвати , у преносном смислу , све оно што је Орфеј са својом **Лиром** изазвао у природи ! Чак и сузе из стијене како чувсте у казивању митолошке приче , што значи да се и вама десило ко зна колико пута да вам сузе груну на неки звук , или неку ријеч праћену неким тоном који је потекао из неке **Лире** . Или пак да вас то исто , само што је то исто мало другачије , из озбиљне туге , бар за трен развесели ,баш као што је Орфеј изазвао и цвијеће да процвјета , можда у сред зиме кад му вријеме није ! О том чудноватном , чудном и Божанском дејству Умјетности на нашу животну животну мапу , писали су многи филозофи и научници различитих научних опрредељења . И никад до краја нису могли саопштити чари умјетности , но су у

неком описном тону оставили иза себе значајне писане трагове и различите исказе у форми дефиниција , афоризама и метафора . !

Један од филозофа који је придавао велики значај умјетности у животу појединаца и народа , био је Фридрих Ниче , чије је дјело постало незаобилазно и у овој свери нашег живота . Он је , не само био велики филозоф , већ и велики пјесник тако да су се у њему сустигле двије тако значајне особине које су заједно , бар за јоту ближе истини , од оних који су имали само један таленат ! У Ничеовој филозофији препознао сам мисли и запажања , која би ишла у прилог филозофији и психологији звука и пјесме са гусала , као **Лире** , која има импозантно мјесто у историји и филозофији мога народа . Зато љу ређи неколико чињеница које иду на руку моје замисли . Ничеов *spiritus movens* о Умјетности уопште почива ана античкој трагедији , на чијим основама опстаје највећи дио наше гусларске поезије , па самим тим и гусле , а **Лира** је означена као општи појам у музици . Јер у тој гусларској стварности крије се једна свеобухватна стварност , коју можемо претити само у тишини свога срца , онда кад нас њена стварност ослободи заноса , који нам смета трезвености , оном што се у филозофији зове **фронезис** , тј. разборитости ! Оно чиме се наша умјетничка поезија може похвалити , то је да она по свој прилици представља директни наставак хеленске трагике , ако не буде и њена цјелина ! Ово је , како би се рекло лако казати , али није тешко ни доказати . Баш као што је наша Историја , дакле наше историјско трајање пуно такозваних контраверзи , а у ствари представља један уобичајен наш ход кроз еоне , како је и са нашом поезијом и филозофијом , тако и са нашим Гуслама . Оне су показале своју стаменост , тешку прилагодљивост , д ане би нарушиле њену двополност и издале њену употребљивост , на којој је инсистирала трагична мисао , кој аи данас господари нашим просторима , па и Гуслама , јер њих без ње не би било . Оне у свом историјском континуитету у нашем етносу и нашем етосу имају два ослоња : Аполонску љепоту и Дионизијеву суровост ! Гусле не могу опстати на једном од ова два ослоња , не зато што се неке тако хође , већ зато што је то ланац који се не може лако прекинути . Оне морају да имају своју трагичност , исказану у различитим формама постојања , али морају да имају и Аполонску љепоту на којој је до сада и боравила Аполонска љепота ! Зато није на одмет размишљати да је Троја била баш у Црној Гори , о чему је једно вријеме у нашој научној јавности било приче , али не од нас ! Причу су заподјенули други ! Она је **увежена** ! Хвала им !

Гусле није мимоишао ни наш највећи Гуслар , филозоф и пјесник Петар Петровић Његош , који нам остави у аманет и ону његову : „ **Ће се Гусле у кућу не чују , ту су мртви и кућа и људи**“! , коју народ прихвати објеручке . Оставио нам је ово , не без великог разлога , да нас и у овом буквалном преводу , који доиста то и значи , опомене да се живот мора и треба бранити и Гуслама , са њима се лакше и одбранити ! Оне подстичу оне силе у човјеку којих се непријатељ плаши , зато је увијек склањао са свог пута и Његоша и Гусле ! Његош о Гуслама и пјева и збори , баш како то сликовито и каже , за ту врсту пјесничког заноса један од највећих психоаналитичара , поред Фројда , Карл Густав Јунг , називајући такве заносе : **Океанска осјећања** !

Гусле није прескочио , ни још један значајан мислиоц ове цивилизације , Иво Андрић . Има једна незаборавна пјесничка слика у поману На Дрини ђуприја , психолошки дивно утемељена , у којој је Андрић приказао Црногорце како **помно** слушају гусле , предано и свесрдно као да су на причешћу . Напајају своје душевне акумулаторе ! А Андрић је , ето , можда и боље од других , увидио колика је снага **архетипова** . Увиди је

, посве јасно , да управо та снага добија све ратове , па кад – тад ! Зато је штета да се наши архетипови , такви какви јесу , ломатају по равницама живота . Соко хође високу литицу !

Говорило се кога гусле обиљеже и жигошу , теже казне за њега нема , већа је и тежа од свих пресуда које папир трпи , а санкције предвиђају својим параграфима . Да би се увјерили у све ово што је мало прије речено , нека свједочи аутентичан текст о гулама пренесен из романа На Дрини Ђуприја : „ Из дубоког цепа свога сивог гуња црногорац извлачи гусле , неугледне и малене као подланица , и кратко гудало . Један од сељака излази пред појату и чува стражу , да не наиђе ко од Турака . Сви гледају у Црногорца као да га сад први пут виде , и у гусле које исчезавају у његовим великим шакама . Он се савија , гусле су му у крили , а главу од гусала притиште брадом , маже струну смолом , и хуче у гудало . И док обавља све те ситне радње , самосвесно и мирно као да је сам на свету , они га нетремице гледају . Најпосле јекне први звук, резак и нераван . Узбуђење расте . А Црногорац подешава и почиње кроз нос да пушта свој глас и да њиме допуњава звук гусала . Све се слаже и све наговештава чудну причу . А у једном тренутку Црногорац заиста , пошто је како – тако ускладио свој глас са гулама забаци одједном главу силовито и поносно , да му искочи јабучица на мршавом врату и блесну оштар профил при светлости , и пусти пригушен и отегнут звук и одмах настави разговетно и кликтаво :

Пије вино српски цар Стеване ,
У Призрену , мјесту питомоме
До њега су старци патријари

.....

Сељаци се све више збијају око гуслара , али без најмањег шума , да им се не чује . Сви трепћу очима , удивљени и заблештени . Трнци пролазе уз лећа , кичме се исправљају , груди надимају , очи сјају , прсти се на рукама шире и грче , и мишићи на вилицама стежу . Црногорац везе и кити све брже и брже , све лепше и смелије , а мокри и расањени кулучари , занесени и неосетљиви за све остало , прате песму као сопствену , лепшу и светлију судбину“.

Многи су зазирали од гусала и Његоша ! А богами и од Ива Андрића ! Његоша су се чак и прибојавали : једни стога што га нијесу знали , а други стога што је он све знао . Имали су они у искуству шта све могу гусле и Његош ! И Његош и гусле не воле неправду и кукавичлук !